

ГРЕСЬ Арсен

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»

e-mail: oliuchka.mulska@gmail.com

ДО МЕТОДОЛОГІЇ АНАЛІЗУВАННЯ СТРУКТУРНИХ ЗМІН І РЕФОРМ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

У дослідженні у фокусі уваги перебуває проблематика формування й реалізації ефективної регіональної політики, орієнтованої на сталий збалансований розвиток регіону як соціально-економічної системи. Метою статті визначено узагальнення та подальший розвиток методико-прикладних засад аналізування структурних змін і реформ на регіональному рівні. Зроблено висновок, що формування методики аналізування структурних реформ одне з найбільш складних завдань з-поміж функцій регіональної структурної політики. Констатовано на тому, що вона апіорі не може бути типовою для різних регіонів та за різної зовнішньої і внутрішньої ситуації, однозначно потребує застосування системного комплексного підходу, причому відносно всіх з можливих аспектів аналізування. Показано, що побудова оптимальної і раціональної системи економічного аналізу у цьому кейсі потребує дотримання низки принципів аспектів: врахування всіх напрямів (складових) перебігу процесів структурного реформування регіональної економічної системи; вибудування алгоритму аналізування і оцінювання, за якого послідовно проходяться наступні вказані в статті етапи дослідження.

Ключові слова: регіон, регіональна політика, регіональна економіка, структурна економічна політика, структурні зміни і реформи, методологія аналізування.

GRES Arsen

SI «Institute of Regional Studies named after M. I. Dolishnyi National Academy of Sciences of Ukraine»

TOWARDS A METHODOLOGY FOR ANALYZING STRUCTURAL CHANGES AND REFORMS AT THE REGIONAL LEVEL

The study focuses on the issues of shaping and implementing an effective regional policy aimed at sustainable and balanced development of the region as a socio-economic system. The purpose of the article is defined as the generalization and further development of methodological and applied foundations for analyzing structural changes and reforms at the regional level. It is concluded that the formation of a methodology for analyzing structural reforms is one of the most complex tasks within the functions of regional structural policy. It is emphasized that such a methodology, by definition, cannot be uniform across different regions and under varying external and internal conditions, and therefore requires the application of a systematic and comprehensive approach, particularly in relation to all possible aspects of analysis. It is shown that constructing an optimal and rational system of economic analysis in this case requires adherence to several fundamental aspects. First, it involves taking into account all directions (components) of the processes of structural reform in the regional economic system. Second, it requires building an analysis and evaluation algorithm that sequentially covers the following stages of research: identification and characterization of structural imbalances in the regional economy in the context of emerging challenges for the region's economic and social development; assessment of macroeconomic prerequisites for structural changes under conditions of crisis and post-war recovery; analysis of investment and innovation factors of structural dynamics in the regional economy; characterization of the institutional environment of structural reform; generalization of the analysis results and formulation of conclusions regarding critical imbalances and obstacles to reforms, priorities of institutional changes and structural modernization, as well as the system of mechanisms and instruments for regulating structural-dynamic processes. Third, it presupposes the application of the most appropriate methods of economic analysis at each corresponding stage of analytical work.

Keywords: region, regional policy, regional economy, structural economic policy, structural changes and reforms, methodology of analysis.

Стаття надійшла до редакції / Received 21.09.2025

Прийнята до друку / Accepted 11.10.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Методика аналізування структурних змін і реформ має вагоме прикладне значення, оскільки з її застосуванням стає можливим запровадження моніторингу, аналізу й діагностики як ефективності, так і динаміки перебігу процесів структурного реформування, а, відтак, формування висновків у частині якості і дієвості регіональної політики в цій сфері. Крім того, результати аналізування дозволяють додатково визначати причини й чинники відхилення від очікуваних результатів, роблять зрозумілішими прорахунки у системі регулювання макроекономічних пропорцій і соціальної системи регіону.

Потрібно одразу вказати на те, що методика аналізування структурних реформ апіорі не може бути однозначною (єдино вивіреною та єдино визнаною), адже, по-перше, у регіонах з різним рівнем розвитку та, відповідно, різною структурою економіки на початковому етапі будуть різнитися цілі та завдання структурної політики, відповідно, її результати як критерії ефективності реформ; по-друге, у процесі аналізування фокус уваги концентрується в більшій мірі на наданні характеристики процесам перебігу змін, а не безпосередньо результату, як от, наприклад, конкурентоспроможності регіональної економічної системи, коли зрозуміло, що

це різні речі і конкурентоспроможність є похідною, наслідком успішного структурного реформування; по-третє, під час аналізування структурних реформ у полі уваги перебуває широкий спектр безпосередньо не пов'язаних між собою процесів, більшість з яких потрібно оцінити і оптимальними для цього є різні методи і методики, підходи до аналізування; головним підсумком цього аспекту є неможливість інтегрального оцінювання структурних реформ; по-четверте, предмет дослідження може опозиціонуватися, коли, з одного боку, це якість й інтенсивність реформ, але, з іншого, – рівень структурних дисбалансів економіки регіону; по-п'яте, попри висновки відносно глибини та якості реформ важливо охарактеризувати й зміни, які відбуваються в інституційному середовищі регіональної економіки з його провідними аспектами, а саме нормативно-правовим регулюванням, проблематикою функціонування внутрішнього ринку, умовами ведення бізнесу, станом розвитку інституційної інфраструктури, рівнем тінізації, монополізації регіональної економіки і т. п.

Таким чином, актуалізується завдання узагальнення та подальшого розвитку методико-прикладних засад аналізування структурних змін і реформ на регіональному рівні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Різні питання структурного реформування економіки досліджуються в публікаціях таких науковців, як Мурдок К. та ін. [1], Гесць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк О.І. [2], Янків М. Д., Флейчук М. [3, С. 40–42], Іванюта В. В. [4, С. 69–73], Рибак Г., Федотова Ю. [5, с.56-64], Петренко Н. О., Поліщук О. А. [6, С. 112-118], Васильців Т. та ін. [7, с.153-158], Руцишин Н. та ін. [8, с.193], Лупак Р. та ін. [9, с.161-172], Штець Т. та ін. [10, с.14-19].

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Разом із тим, актуальні виклики розвитку національної та регіональних економічних систем України зумовлюють потребу у формуванні оновленого бачення та впровадженні сучасних підходів до декомпозиції й управління регіональною економічною політикою, спрямованою на забезпечення необхідних структурних трансформацій і зрушень, передусім у підприємницькому секторі.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є узагальнення та подальший розвиток методико-прикладних засад аналізування структурних змін і реформ на регіональному рівні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Власне, через існування цих та інших особливостей зачасти в економічній літературі можна віднайти методичні підходи, які позиціонуються для аналізування структурних змін і реформ, але стосуються (охоплюють) лише окремого чи кількох аспектів, не зачіпають всього спектру проблематики (всіх ознак класифікації) структурних характеристик регіональної економічної системи.

Так, методичний підхід до аналізування структурних змін стосується суто галузево-секторального аспекту структурного реформування регіональної економіки зі спеціалізацією на такому виді економічної діяльності, як промисловість, коли інтегральний коефіцієнт являє собою суму з трьох доданків: а) частка валової доданої вартості обробної промисловості у загальному обсязі ВДВ промисловості до прогресивного рівня такого показника; б) частка валової доданої вартості високотехнологічного сектору промисловості у загальному обсязі ВДВ промисловості до прогресивного рівня такого показника; в) частка валової доданої вартості машинобудування у загальному обсязі ВДВ промисловості до прогресивного рівня такого показника. При тому, враховуються коефіцієнти вагової значущості цих трьох доданків.

Зрозуміло, що це метод аналізування структурних змін суто в промисловості, однак навіть за такого кейсу виникають питання щодо неврахування низки інших не менш важливих у сенсі нарощення доданої вартості секторів та галузей промисловості (до прикладу, переробної), а також методів визначення вагових коефіцієнтів та значень, які відповідають прогресивному рівню.

Ширший спектр видів економічної діяльності представлений у методиці Національного Банку України, якою передбачено розрахунок Індексу виробництва базових галузей економіки як композиційного показника – характеристики економічної активності, що включає такі види економічної діяльності, як сільське господарство, промисловість (добувна, переробна, постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря), будівництво, торгівля (оптовий та роздрібний товарооборот), транспорт (вантажооборот та пасажирооборот). Вказані види економічної діяльності входять до реального сектора національної економіки та формують понад 50 % ВВП України. Індекс являє собою сумарне значення обсягів виробництва у зазначених галузях із урахуванням коефіцієнта, який відображає їх внесок (частку) у загальному обсязі ВВП. Фактично, показник узагальнює частку базових видів економічної діяльності у ВВП, що може слугувати відображенням змін у галузевій структурі економіки, втім значно прикладніший характер мають висновки відносно внеску в економічне зростання лише галузей з високим рівнем доданої вартості та інтелектуальної місткості.

За результатами вивчення інших джерел, як чітко простежуються наступні підходи – вектори до аналізування структурних реформ (з відповідними індикаторами, що їх характеризують):

(1) галузевий (частка і темпи зростання: ВДВ галузей промисловості, високотехнологічних галузей регіональної економіки, виробництва товарів і нематеріальних послуг);

(2) відтворювальний (обсяги ВРП на одну особу населення, обсяги валових заощаджень, рівень оплати праці в економіці, обсяги чистих інвестицій у нефінансові активи, кінцеві споживчі витрати, внутрішнє кредитування приватного сектору, видатки на: соціальний захист, освіту, охорону здоров'я);

(3) технологічний (частка і темпи зростання: ВДВ високотехнологічних галузей промисловості, високотехнологічного експорту обробної промисловості, чисельності інноваційно активних підприємств, витрат на НДДКР; продуктивність праці);

(4) інституційний (сприятливість здійснення підприємницької діяльності, доступність кредитів і фінансових ресурсів, рівень безробіття, у т. ч. в сегменті молоді, рівень тінізації: регіональної економіки, зайнятості, оплати праці);

(5) зовнішньоекономічний (коефіцієнти: експортної та імпоротної залежності, покриття експортом імпорту; обсяги прямих іноземних інвестицій, обсяги та частка високотехнологічного експорту, енерго- та матеріаломісткість експорту; частка: експорту в загальних обсягах споживчих товарів, виробництва продукції іноземними та спільними підприємствами, експорту/імпорту наукомісткої продукції у загальних обсягах експорту/імпорту).

Фактично, спостерігаємо систему індикаторів, яка комплексно характеризує зміни й зрушення, що відбуваються за провідними напрямками – характеристиками структурного реформування регіональної економіки. При тому, звертають на себе увагу окремі з представлених індикаторів. А саме не всі з них чітко характеризують структуру економіки і зміни, які в ній відбуваються, а є, скоріше, показниками ефективності (до прикладу обсяги ВРП на одну особу чи продуктивність праці), динаміки (темпи зростання обсягів виробництва і реалізації продукції (послуг), рівня (оплати праці). На нашу думку, при аналізуванні структурних реформ слід чіткіше притримуватися індикаторів, які відображають безпосередньо структурні співвідношення, що складаються (розвиваються) у регіональній соціально-економічній системі.

Натомість, наявні й інші методичні підходи, коли предмет аналізування знеособлюється. До прикладу, окремі науковці пропонують визначати такі параметри структурного реформування, як маса (різниця між відсотковими значеннями тих, чи інших характеристик структурних змін у різних часових періодах), середньорічні темпи (тенденції змін в регіональній економіці), швидкість (динаміка маси за одиницю часу) і інтенсивність структурних реформ.

У інших працях досліджуються композиційні показники, згідно яких інтегральний індекс структурних змін враховує інтенсивність трансформацій за окремими напрямками структурного реформування та їхніми частками в загальних зрушеннях. Однак, такий метод дискусійний, оскільки викликає питання яким чином можна просумувати всі різнохарактерні процеси структурного реформування та ще й за ситуації, коли окремі з них, як правило, не пов'язані між собою та ще й мають протилежний ефект на розвиток регіональної економіки.

Позитивно, що на останній аспект вже звернули увагу в науковій літературі, де, власне, розкривається проблематика аналізування структурних змін. Зокрема, у низці досліджень пропонується відповідна поправка у вигляді модуля різниці показників структурного елементу.

Звертає на себе увагу досить цікаве бачення ролі й місця, а, відтак і аналізування структурних реформ, за якого мова йде про таке поняття, як «економічний розвиток», виділяючи три його вектори, поміж яких перший – кількісний (а саме масштаби виробництва і реалізації продукції, товарів, послуг); другий – структурний (зміни в структурних співвідношеннях, а також в складі елементів структури); третій – якісний (зміни у характеристиках елементів системи). Відповідно, кількісний аспект відображає екстенсивний тип розвитку виробничих сил, а структурний і якісний – інтенсивний.

Також пропонується інтегральний індекс позитивності структурних змін у промисловості. Методикою передбачено обчислення локальних та інтегрального індексів, коли перший відображає міру позитивності зміни базової пропорції виробництва між випусками продукції кінцевого призначення і проміжного продукту (ділення: (1) обсягів випуску продукції у видах діяльності, де виробляється переважно кінцевий продукт до видів діяльності, де випускається проміжний продукт; (2) обсягів випуску продукції у видах діяльності з виробництва кінцевого продукту, включаючи продукцію інвестиційно-спрямованих і соціально-орієнтованих видів діяльності до видів діяльності, де виробляється зазвичай проміжний продукт (видобуток паливно-енергетичних і неенергетичних корисних копалин, металургія, виробництво і розподіл електроенергії, газу, води); (3) обсягів випуску продукції в інвестиційно-спрямованих видах економічної діяльності (машинобудування та виробництва іншої неметалевої мінеральної продукції) та у соціально-орієнтованих видах діяльності, включаючи легку і харчову галузі промисловості до видів діяльності з виробництва в основному проміжного продукту).

Інтегральний індекс позитивності структурних змін у промисловості рекомендується обчислювати як середньозважену величину локальних індексів за допомогою вагових коефіцієнтів, які визначаються за часткою випуску відповідних видів діяльності в загальному обсязі промислового виробництва. Відтак, чим

більше відхилятиметься значення інтегрального індексу від 100 %, тим більшою буде міра наближення структури регіональної економіки до високопрогресивної.

Існує група методів аналізування структурних змін і реформ, які теж базуються на аналізі співвідношень у відтворювальній структурі економіки, однак передбачають розрахунок узагальнюючих коефіцієнтів ефективності та результативності такої структури. Так, оцінка структурних реформ базується на трьох якісних показниках: (1) витратомісткість (як частка (відсоток) проміжного споживання у валовому випуску продукції, послуг (фактично, відображає відношення обсягу витрат на виробництво продукції, послуг до доходу від їх реалізації)); (2) ефективність (відношення сумарного обсягу доданої вартості до обсягу проміжного споживання (частка доданої вартості у витратах на виробництво)); (3) результативність економіки (частка сумарної величини доданої вартості у валовому випуску продукції, послуг (частка доданої вартості у обсягах реалізації)).

Попри вагоме прикладне значення в сенсі оцінювання ефективності економічної системи, висновки, зроблені за відповідними показниками, на нашу думку, лише частково відображають безпосередньо структурні співвідношення, зачіпаючи відношення, які більше стосуються рівня доданої вартості або глибини переробки продукції. Хоча це також важливий аспект, характеристика ефективності регіональної економічної системи, а, відтак, і спроможності регіональної влади формувати середовище для нарощення обсягів й ефективізації виробничих процесів.

У сенсі вказаного більш наблизеними до аналізування структурних змін є коефіцієнти, якими оперують у іншій профільній науковій літературі. Йдеться про:

- коефіцієнт внеску галузі / виду економічної діяльності / сектора економіки у загальний перебіг структурних реформ (у вигляді середньоарифметичного від суми добутків економічних ефектів за тими, чи іншими аспектами на коефіцієнти їх вагомості);
- інтегральний індекс структурних змін (як функція від множини показників-ефектів структурного реформування економіки);
- коефіцієнт секторальної еластичності структурних змін (дозволяє обчислити (як фактично, так і в цілях прогнозування) на який відсоток зміняться відповідні параметри функціонування регіональної економіки при досягненні зміни структурних реформ на 1 % і навпаки);
- коефіцієнт інтенсивності галузі у забезпеченні економічного зростання (передбачає розрахунок так званого інтегрального впливу окремої галузі на структурні зміни шляхом сумування добутків значень показників-індикаторів, які характеризують відповідний внесок, на їх вагові коефіцієнти).

На наш погляд, можна резюмувати, що кожен з охарактеризованих підходів має право на існування та застосування в цілях оцінювання як обсягів, так і інтенсивного структурного реформування регіональної економіки. Однак, все ж вище прикладне значення має характеристика структури економічної системи за її провідними ознаками (напрямами аналізування) та безпосередньо самих змін, які в ній відбуваються. Другий ешелон висновків – це чинники, які обумовили зміни, а також причини і перешкоди, які їх стримали.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Формування методики аналізування структурних реформ одне з найбільш складних завдань з-поміж функцій регіональної структурної політики. Вона априорі не може бути типовою для різних регіонів та за різної зовнішньої і внутрішньої ситуації, однозначно потребує застосування системного комплексного підходу, причому відносно всіх з можливих аспектів аналізування. Відтак, побудова оптимальної і раціональної системи економічного аналізу у цьому кейсі потребує дотримання низки принципів аспектів. По-перше, це врахування всіх напрямів (складових) перебігу процесів структурного реформування регіональної економічної системи. По-друге, це вибудування алгоритму аналізування і оцінювання, за якого послідовно проходяться наступні етапи дослідження: ідентифікація та характеристика структурних дисбалансів регіональної економіки у контексті формування викликів для економічного і соціального розвитку регіону; оцінювання макроекономічних передумов структурних змін в умовах кризи та повоєнного відновлення; аналізування інвестиційних та інноваційних чинників структурної динаміки регіональної економіки; характеристика інституційного середовища структурного реформування; узагальнення результатів аналізування та формування висновків щодо критичних дисбалансів і перешкод реформ, орієнтирів інституційних змін та структурної модернізації, системи механізмів й інструментів регулювання структурно-динамічних процесів. По-третє, застосування найбільш адекватних методів економічного аналізу на відповідному етапі здійснення аналітичної роботи.

Перспективи подальших досліджень мають зосередитися на розробленні конкретних прикладних рекомендацій в частині реалізації регіональної структурної політики.

Література

1. Murdoch C., Knorr K., Trager F. Economic factors as objects of security: Economics security & vulnerability. Economics interests & national security. Lawrence. 2001. 867 p.
2. Геець В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк О.І. Моделювання економічної безпеки:

Монографія. Х.: ІНЖЕК, 2006. 240 с.; Сухоруков А. І., Харазішвілі Ю. М. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України : Монографія. К.: НІСД, 2012. 368 с.

3. Янків М. Д., Флейчук М. І. Методичні аспекти аналізу рівня економічної безпеки регіону. *Вісник Львівської комерційної академії*. 2006. № 16. С. 40–42.

4. Іванюта В. В. Забезпечення економічної безпеки на регіональному рівні як напрям державного впливу. *Публічне управління та адміністрування*. 2000. № 2 (92). С. 69–73.

5. Рибак Г., Федотова Ю. Економічна безпека регіонів України в процесі децентралізації. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. Vol. 2, No. 1, 2023, pp. 56–64.

6. Петренко Н. О., Поліщук О. А. Формування економічної безпеки регіону: теоретико-методологічний аспект. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020 № 21-22. С. 112–118.

7. Vasylytsiv T.G., Urazaliev R. M. Generalization of the conceptual foundations of economic security of the enterprise. *Scientific Bulletin of LTEU of Ukraine*. 2011. Vol. 21. P. 153–158.

8. Rushchyshyn N., Mulska O., Nikolchuk Y., Rushchyshyn M., Vasylytsiv T. The impact of banking sector development on economic growth: Comparative analysis of Ukraine and some EU countries. *Investment Management & Financial Innovations*. 2021. Vol. 18 (2). P. 193.

9. Vasylytsiv T., Lupak R., Vasylytsiv V. Characteristics of functional components of economic security of the information and communication technologies sector of Ukraine. *Economic discourse*. 2017. Vol. 1. P. 161–172.

10. Shtets T., Lupak R., Vasylytsiv T. General aspects of state policy for the digital transformation of the national economy. *International Independent Scientific Journal*. 2020. Vol. 20-2. P. 14–19.

References

1. Murdoch C., Knorr K., Trager F. Economic factors as objects of security: Economics security & vulnerability. Economics interests & national security. Lawrence. 2001. 867 p.

2. Geets V.M., Kyzym M.O., Klebanova T.S., Chernyak O.I. Modeling of economic security: Monograph. Kh.: INZHEK, 2006. 240 p.; Sukhorukov A.I., Kharazishvili Y.M. Modeling and forecasting of socio-economic development of regions of Ukraine: Monograph. Kyiv: NISD, 2012. 368 p.

3. Yankiv M.D., Fleychuk M.I. Methodological aspects of the analysis of the level of economic security of the region. Bulletin of the Lviv Commercial Academy. 2006. No. 16. P. 40–42

4. Ivanyuta V. V. Ensuring economic security at the regional level as a direction of state influence. Public management and administration. 2000. No. 2 (92). P. 69–73.

5. Rybak G., Fedotova Yu. Economic security of regions of Ukraine in the process of decentralization. International Science Journal of Management, Economics & Finance. Vol. 2, No. 1, 2023, pp. 56–64.

6. Petrenko N. O., Polishchuk O. A. Formation of economic security of the region: theoretical and methodological aspect. Investments: practice and experience. 2020 No. 21-22. P. 112–118.

7. Vasylytsiv T.G., Urazaliev R. M. Generalization of the conceptual foundations of economic security of the enterprise. Scientific Bulletin of LTEU of Ukraine. 2011. Vol. 21. P. 153–158.

8. Rushchyshyn N., Mulska O., Nikolchuk Y., Rushchyshyn M., Vasylytsiv T. The impact of banking sector development on economic growth: Comparative analysis of Ukraine and some EU countries. Investment Management & Financial Innovations. 2021. Vol. 18 (2). P. 193.

9. Vasylytsiv T., Lupak R., Vasylytsiv V. Characteristics of functional components of economic security of the information and communication technologies sector of Ukraine. Economic discourse. 2017. Vol. 1. P. 161–172.

10. Shtets T., Lupak R., Vasylytsiv T. General aspects of state policy for the digital transformation of the national economy. International Independent Scientific Journal. 2020. Vol. 20-2. P. 14–19.